

ความจำเป็นในการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย*

THE NEED FOR HAVING BACHELOR OF LAWS PROGRAMS IN BUDDHIST UNIVERSITIES IN THAILAND

อภิภัทร์ ปาसानะเก¹, สาลินี ลิขิตพัฒนกุล² และ ธวัชชัย จันทร์สม³

Apipat Pasanaga¹, Salinee Likitpattanakul² and Tawatchai Jansom³

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹Mahamakut Buddhist University, Thailand

²นักวิชาการอิสระ

²Independent Scholar, Thailand

³บริษัทเคเคเอฟอินเตอร์เนชั่นแนล กรุ๊ป จำกัด

³KKF International Group Company Limited, Thailand

Corresponding author E-mail: apipat999@hotmail.com

Received 15 September 2023; Revised 14 October 2023; Accepted 25 October 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ รวมทั้งศึกษาถึงความจำเป็นในการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

จากการศึกษาพบว่า มีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์โดยตรง เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุ ประมวลกฎหมายอาญาหมวดความผิดเกี่ยวกับเจ้าพนักงาน เป็นต้น และการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ใน

* อภิภัทร์ ปาसानะเก, สาลินี ลิขิตพัฒนกุล และ ธวัชชัย จันทร์สม. (2566). ความจำเป็นในการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 3(5), 156-194.

Apipat Pasanaga, Salinee Likitpattanakul and Tawatchai Jansom. (2023). The need for having Bachelor of Laws programs in Buddhist Universities in Thailand. Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University, 3(5), 156-194.;

DOI: <https://doi.org/10.14456/jpsmbu.2023.28>

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/index>

ประเทศไทยมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากกฎหมายเป็นแรงเสริมและมีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา กฎหมายเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสมณเพศของพระสงฆ์ และเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เพื่อเป็นเกราะป้องกันพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์จากการถูกบ่อนทำลายทุกรูปแบบ เพื่อบริการวิชาการกฎหมายและเป็นที่พึ่งของชุมชน เพื่อสร้างนักกฎหมายที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูง ออกรับใช้สังคม เพื่อจัดทำบริการสาธารณะด้านการศึกษาวิชากฎหมายให้แก่พระสงฆ์และประชาชนได้เข้าถึงอย่างเสมอภาคเท่าเทียม และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นการสนับสนุนและสามารถให้ความเห็นรวมถึงให้คำปรึกษาแก่อนุวยงานด้านนิติการของมหาวิทยาลัยในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางแพ่งและทางปกครอง เพื่อเป็นการสนับสนุนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันพบว่า มีเพียงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง และอีก 4 วิทยาเขตเท่านั้น ที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

จึงเสนอแนะให้มีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นให้ครอบคลุมต่อการจัดบริการสาธารณะด้านการศึกษาวิชากฎหมายในทุกพื้นที่

คำสำคัญ: กฎหมาย, หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงฆ์

Abstract

This article aims to study laws related to Buddhism and monks. Including studying the need to offer a Bachelor of Laws program at a Buddhist university in Thailand.

From the study it was found that There are many laws directly related to Buddhism and monks, such as the Sangha Act of 1962, the Civil and Commercial Code regarding the management of property and inheritance of monks. Criminal Code, category of offenses involving officials, etc. And offering a Bachelor of Laws program at a Buddhist university in Thailand is extremely necessary. This is because the law is a reinforcement and is consistent with the

principles of Buddhist teachings. Laws relating to the monastic life of monks and related to the Sangha in his capacity as an official under the Criminal Code. To protect Buddhism and monks from all forms of destruction. To provide legal academic services and be a refuge for the community To create lawyers with high morality and ethics to serve society. To provide public services in legal education for monks and citizens to have equal access. and help improve the quality of life. To support and be able to give opinions and provide advice to the university's legal departments in various legal matters, both civil and administrative. To support the Bachelor of Political Science program In the Sangha University At present, it is found that there is only Mahachulalongkornrajavidyalaya Central University and 4 other campuses only. that offers a Bachelor of Laws program.

Therefore, it is recommended that the Bachelor of Laws program be offered at more Buddhist universities in Thailand to cover the provision of public services in legal education in all areas.

Keywords: Law, Bachelor of Laws Program, Buddhist University

บทนำ

กฎหมายเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ และจัดระเบียบทางสังคมของมนุษย์ให้เกิดความสงบสุขเรื่อยมาในทุกยุคสมัย ทั้งทางฝ่ายอาณาจักรและทางฝ่ายศาสนจักร ล้วนแล้วแต่มีกฎหมายให้อำนาจในทางปกครอง รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมและกำหนดพฤติกรรมของทุกฝ่ายทั้งสิ้น เมื่อฝ่าฝืนกฎหมาย ย่อมต้องได้รับโทษ จะหยิบยกเอาเหตุว่าไม่รู้กฎหมายมาเป็นข้อแก้ตัวเพื่อให้พ้นความรับผิดชอบไม่ได้ ดังสุภาษิตกฎหมายที่ว่า ความไม่รู้กฎหมาย จะอ้างเป็นข้อแก้ตัวไม่ได้ (Ignorantia juris non excusat) (เกียรติจิตร วัจนะสวัสดิ์, 2540) ทั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันเมื่อสังคมมนุษย์มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงจำนวนประชากรในแต่ละสังคมได้ทวีจำนวน

มากขึ้น มีการประกอบรวมกันเข้าเป็นรัฐ มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีระบบการเมืองที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การสร้างและพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจึงมีความจำเป็นที่ต้องการกฎหมายเพื่อควบคุมกิจกรรมอันสลับซับซ้อนเหล่านั้น รวมถึงการมีนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อสร้างสมดุลแห่งการดำรงอยู่ของสังคมต่อไป (ประกิจ บุญมี และบุญมี เณรยอด, 2565)

โดยกฎหมายที่จะสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น กฎหมายนั้นต้องมีความยุติธรรมกับทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียม และกฎหมายต้องมาจากสัญญาประชาคม กล่าวคือกฎหมายนั้นต้องไม่ขัดต่อความยุติธรรมตามธรรมชาติ และมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมนั้นเอง (สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2554) จากการศึกษากฎหมายลายลักษณ์ที่ใช้อยู่ในประเทศไทยพบว่ามีความสัมพันธ์กับศีลธรรม จริยธรรม ศาสนา และจารีตประเพณี หลายประการด้วยกัน อีกทั้งหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและกฎหมาย ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข

ในประเทศไทยมีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต ในมหาวิทยาลัยทั่วไปหลายแห่ง ทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาข้างต้น ได้มีการบรรจุรายวิชาที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรให้นักศึกษาผ่านรายวิชาจริยธรรมและหลักวิชาชีพนักกฎหมาย เพื่อมุ่งหมายผลิตบัณฑิตให้เป็นนักกฎหมายที่มีความรู้คู่คุณธรรม แต่กลับมีนักกฎหมายจำนวนมากที่ได้ยึดหลักจริยธรรมในวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจรับสินบน พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้มีอิทธิพล หนายความทอดทิ้งลูกความ หรือผู้พิพากษาตุลาการตัดสินคดีขัดต่อหลักการทางกฎหมายหรือวินิจฉัยคดีที่มีข้อเท็จจริงเดียวกันแต่ผลของคำวินิจฉัยไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานเดียวกัน ฯลฯ กรณีเช่นนี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือขององค์กรวิชาชีพทางกฎหมาย และก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจต่อตัวผู้ใช้และผู้ตีความกฎหมาย ซึ่งการรักษาความเป็นเอกภาพของกฎหมายจะเป็นเครื่องค้ำจุนความยุติธรรมของนิติรัฐ เพื่อมิให้การใช้การตีความก่อให้เกิดผลประหลาดในระบบกฎหมาย การเมืองการปกครองภายใต้หลักกฎหมายหลักนิติรัฐจึงถือเป็นผลพวงของความปรารถนาพื้นฐานของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลและสมาชิกในประชาคมมนุษย์ที่ไขว่คว้าหาความยุติธรรมและความแน่นอนของกฎหมาย (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2553) ฉะนั้น เพื่อดำรงไว้ซึ่งความแน่นอนชัดเจนในระบบกฎหมายและรักษาครรลองการใช้การตีความกฎหมายให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของบทบัญญัติกฎหมาย จึง

ต้องให้ความสำคัญกับการบรรจุรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมลงในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตให้มากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพระสงฆ์โดยตรง เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุ ประมวลกฎหมายอาญาหมวดความผิดเกี่ยวกับศาสนา หรือ กฎมหาเถรสมาคม เป็นต้น แต่พระภิกษุสามเณรจำนวนมากกลับไม่มีโอกาสได้ศึกษากฎหมายเหล่านี้เลย เป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรไม่รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นกลุ่มที่ถูกมองว่าล้าหลังอนุรักษ์นิยมไม่ยืดหยุ่นตามทางสายกลางให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และอาจตกเป็นเหยื่อหรือเป็นผู้กระทำผิดต่อกฎหมายบ้านเมืองได้โดยง่าย ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในหลายวิทยาเขต ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการจัดการศึกษาวิชานิติศาสตร์แก่ประชาชนและบรรพชิตเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้มีหน้าที่อันเกี่ยวกับงานทางด้านการจัดการศึกษากฎหมายในประเทศไทย

ดังนั้นการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อสร้างองค์กรคุณภาพทางกฎหมาย ผลิตนักกฎหมายที่มีความรู้เชิงคู่พุทธธรรม มีความเข้าใจทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ มีทักษะที่จำเป็นในการเป็นนักกฎหมายที่มีคุณภาพ สามารถรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงมีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาชีพ มีความหนักแน่น มั่นคงในหลักการแห่งความยุติธรรม หลักนิติธรรม มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา กับมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

การสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

ปัจจุบันการศึกษาทางด้านนิติศาสตร์ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้รับความสนใจและเป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิชากฎหมายมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสตร์กฎหมายนั้นได้ก่อตัวและเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่ยุคโรมันเมื่อสองพันปีก่อน และเจริญงอกงามขึ้นอีกครั้งในราวศตวรรษที่ 12-13 โดยนักกฎหมายชาวอิตาลี ซึ่งได้ก่อตั้งโรงเรียนสอนกฎหมายขึ้น คือ มหาวิทยาลัยโบโลญญา (Bologna) ตั้งอยู่ในประเทศอิตาลี ได้มีการนำเอาประมวลกฎหมายจักรพรรดิจัสติเนียนที่รวบรวมไว้ในยุคโรมัน ชื่อว่า Corpus Juris Civilis (Kearley, S., 1975) มาศึกษากันอย่างจริงจัง ถือเป็นการนำวิชากฎหมายมาสอนกัน

อย่างจริงจังเป็นครั้งแรก (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2539) ถือเป็นต้นกำเนิดของการนำวิชากฎหมายเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย ต่อมาได้มีการสอนกฎหมายตามแบบอย่างคำสอน Jurisprudence ของ John Austin (จรัญ โฆษณานันท์, 2557) ซึ่งแพร่หลายในอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้มีอิทธิพลต่อหลายประเทศในยุโรปรวมทั้งสยามในขณะนั้นได้นำกฎหมายตามแบบอย่างคำสอน Jurisprudence มาเป็นต้นแบบในการปฏิรูประบบกฎหมาย (ศศิภา พฤกษาจันทร์, 2560)

ในอดีตการศึกษากฎหมายครั้งแรกของประเทศไทย เริ่มขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 และพัฒนาเรื่อยมาจนเป็นการศึกษากฎหมายในระดับอุดมศึกษาและในทางวิชาชีพ ซึ่งต้องมีการศึกษาระดับสูงและมีการฝึกอบรมเป็นพิเศษ (จิตติ ดิงศภัทย์, 2548) โดยยึดแนวทางตามแบบตะวันตก ตั้งแต่เมื่อ 125 ปีที่ผ่านมา วิชาชีพกฎหมายถือว่ามีคุณค่าและเกียรติจากวิชาชีพแพทย์เท่า นั้น แต่เดิมกระบวนการผลิตนักกฎหมายของประเทศไทยเริ่มต้นด้วยการจัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย เมื่อปี พ.ศ. 2440 โดยพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม (ฐานันดรศักดิ์และตำแหน่งขณะนั้น) เพื่อให้การศึกษาระดับนิติศาสตร์โดยเฉพาะ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน และมีการสอบไล่เป็นเนติบัณฑิตรุ่นแรกในปีเดียวกัน (คณาธิป ไกยชน, 2563) โรงเรียนกฎหมายในขณะนั้นตั้งขึ้นเป็นแบบกึ่งราชการคล้ายหอสมุดแห่งชาติ โดยพระองค์เจ้ารพีทรงสอนกฎหมายด้วยพระองค์เอง แนวทางการสอนกฎหมายอาญา ทรงใช้ประมวลกฎหมายอาญาอินเดีย ส่วนวิชากฎหมายพิจารณาความ สัญญา ละเมิด ทรงใช้ตำราของอังกฤษในการสอน (พิชญ์ วิทยรัตน์, 2556) การศึกษาอบรมรวมถึงการทดสอบวิชากฎหมายในครั้งนั้นเป็นกระบวนการรวบรวมศูนย์ที่เป็นเอกภาพ กล่าวคือ การศึกษากฎหมายขั้นพื้นฐานในทางทฤษฎี การศึกษาอบรมเป็นพิเศษในแบบวิชาชีพ การทดสอบความรู้ทั้งในชั้นทฤษฎีและปฏิบัติ ล้วนเกิดขึ้นที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมทั้งหมด ผู้ที่สอบผ่านการศึกษาระดับปริญญาตรีจากโรงเรียนกฎหมายจะได้รับสถานะเนติบัณฑิต และไม่นานหลังจากนั้นก็จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษา อัยการ หรือตำแหน่งราชการอื่น ๆ (นิภา สืบกินร, 2547) การศึกษาทางทฤษฎีและการอบรมทางปฏิบัติที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์กรเดียว ทำให้การบริหารจัดการกระบวนการผลิตนักกฎหมายทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวสอดคล้องต้องกันอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษากฎหมายในประเทศต้นแบบทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นคอมมอนลอว์ของอังกฤษ หรือซีวิลลอว์ของฝรั่งเศสและเยอรมัน (มุนินทร์ พงศาปาน, 2565)

โรงเรียนกฎหมายที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ยังไม่ได้มีฐานะปรากฏในทางราชการ จนกระทั่งถึงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 6 ได้ทรงทำนุบำรุงให้เป็นโรงเรียนหลวงชั้นอุดมศึกษา ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม แม้กระนั้นก็ดี การศึกษาอบรมกฎหมายตามแบบอย่างของประเทศในระบบประมวลกฎหมายได้พัฒนาเป็นจริงเป็นจังขึ้นก็เมื่อ 10 ปีให้หลัง กล่าวคือ เมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสถานศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2467 มีหน้าที่จัดระเบียบกับวางหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมให้ได้มาตรฐานเดียวกับโรงเรียนกฎหมายของต่างประเทศ ทั้งกิจการอื่นอันเกี่ยวแก่โรงเรียนนี้ด้วย (กระทรวงยุติธรรม, 2535)

2.1 การสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยทั่วไป

ภายหลังเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว รัฐบาลในขณะนั้นเห็นว่าการศึกษากฎหมายในโรงเรียนกฎหมายในความรับผิดชอบของสถานศึกษากระทรวงยุติธรรมนั้น มี “ผลประจักษ์ว่าได้บรรลุถึงซึ่งขีดวิชาชั้นมหาวิทยาลัยในอารยประเทศแล้ว” (พนม เอี่ยมประยูร, 2545) สมควรที่จะส่งเสริมและจัดการศึกษาทำนองเดียวกันกับของมหาวิทยาลัย จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 25 เมษายน 2476 ให้อยุบสถานศึกษา และตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และให้ออนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดังกล่าว นับเป็นการเรียนกฎหมายในมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

หลังจากนั้นก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 ขึ้น ระบุให้ออนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาตั้งเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐกิจ และบรรดาวิชาอื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยในระดับปริญญาตรีมีการเรียนการสอนเพียงหลักสูตรเดียว คือ หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต จะเห็นได้ว่าโรงเรียนกฎหมายในสมัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษากฎหมายในประเทศไทย จากเดิมที่เป็นการศึกษาแบบวิชาชีพ มาเป็นการศึกษาตามแบบวิชาการ คล้ายกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยของประเทศแถบยุโรป (เนติบัณฑิตยสภา ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2540) ต่อมาได้เปลี่ยนหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตเป็นหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต ในปี พ.ศ. 2492 มาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในประเทศไทยนั้น เป็นการศึกษาแบบปริญญาใบแรก กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสามารถเข้าศึกษากฎหมายในระดับปริญญาตรีแบบปริญญาใบแรกได้ โดยไม่ต้องจบปริญญาตรีด้านอื่นมาก่อน ประเทศที่จัดการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบแรก เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศไทย เป็นต้น

โครงสร้างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน โดยทั่วไปจะประกอบด้วย 3 หมวดวิชา คือ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะด้านกฎหมาย (ประกอบด้วยวิชาบังคับทางกฎหมาย และ วิชาเลือกทางกฎหมาย) และหมวดวิชาเลือกเสรี ทั้งนี้แต่ละหมวดวิชาจะมีจำนวนหน่วยกิตเท่าใด คณะกรรมการร่างหลักสูตรต้องคำนึงถึงประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี และ ประกาศกระทรวง เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ หรือ มคอ.1 (ถ้ามี) ซึ่งเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญของสาขาวิชานิติศาสตร์ ประกอบการร่างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ ด้วย

2.2 การสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์

ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 มหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่ง เป็นสถาบันการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ แต่ที่เปิดโอกาสให้คฤหัสถ์สมัครเข้าศึกษาได้ด้วย มีการจัดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกที่เริ่มประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ และเริ่มจัดการเรียนการสอนด้านพุทธศาสตร์เป็นสาขาแรก วิวัฒนาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินไปโดยลำดับ จากเดิมมีเพียงคณะเดียวได้ขยายออกเป็น คณะพุทธศาสตร์, คณะครุศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย การขยายการเรียนการสอนไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ นี้ คล้ายกับรูปแบบการก่อตั้งมหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส และมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ที่เริ่มต้นจากสาขาด้านศาสนาแล้วขยายไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ ในเวลาต่อมา (คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหนังสือ, 2558)

สำหรับการสอนกฎหมายในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ได้มีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นแห่งแรก ในปี พ.ศ. 2558 ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต รวมทั้งหมด 5 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช การเรียนการสอนวิชากฎหมายของสาขาวิชานิติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในสังกัดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดทำการสอนกฎหมายไปจนถึงในระดับหลักสูตรปริญญาโทแล้ว ส่วนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ยังไม่มีการเปิดสอนในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตใดเลย

การสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ได้ถือหลักปรัชญาของหลักสูตร คือ “ผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ เคียงคู่พุทธธรรม เป็นผู้นำด้านกฎหมาย” (ภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563) จัดการศึกษาให้บัณฑิตมีความเป็นนักกฎหมายอย่างมืออาชีพ ซึ่งหากพิจารณาจากความเป็นมาของวิชาชีพที่มาจากงานด้านศาสนาในยุโรปนั้น สาระของวิชาชีพมีเกณฑ์อยู่ 3 ประการ คือ เป็นองค์การ มีการศึกษาอบรมในวิชาการ และมีเจตนารมณ์เพื่อบริการประชาชน (วัน สุวรรณพงษ์ และคณะ, 2559) เพื่อให้สอดคล้องกับเกณฑ์ความเป็นวิชาชีพทางกฎหมายดังกล่าว หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไว้ใน มคอ.2 หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2563) ดังนี้

1) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ทั้งในภาพรวมและเชิงลึกในบรรดากฎหมายพื้นฐานที่จำเป็นและมีความสำคัญสำหรับการนำไปปรับใช้กับกฎหมายอื่นๆ เพื่อศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป หรือค้นคว้าวิจัย หรือในการประกอบวิชาชีพ และสามารถใช้อย่างถูกต้องครบถ้วนตามหลักวิชาการ มีนิติทัศนะ คุณธรรมและจริยธรรม

2) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงปัญหาข้อกฎหมายอย่างมีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการกับศาสตร์อื่น และสามารถหาข้อยุติหรือเสนอทางเลือกโดยคำนึงถึงหลักความยุติธรรมและหลักนิติธรรม

3) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล และเป็น กัลยาณมิตร มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน ท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ รวมไปถึงมีจิตใจ ให้ความใส่ใจแก่บุคคลหรือสังคมที่เดือดร้อนหรือด้อยโอกาส

4) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี การใช้ภาษาไทย และการใช้ ภาษาต่างประเทศที่จำเป็นในการประกอบวิชาชีพกฎหมายหรืออาชีพอื่นตามควรแก่กรณี

5) เพื่อผลิตบุคลากรทางด้านนิติศาสตร์สำหรับคณะสงฆ์ เนื่องจากคณะสงฆ์ยังขาด บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านนิติศาสตร์ และเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์การ เปลี่ยนแปลงของสังคม

โครงสร้างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้ร่างหลักสูตรก็ต้องต้อง คำนึงถึงประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับ ปริญญาตรี และ ประกาศกระทรวง เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชา นิติศาสตร์ หรือ มคอ.1 (ถ้ามี) เช่นกัน โดยหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์จะ ประกอบด้วย 4 หมวดวิชา คือ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะด้านกฎหมาย (ประกอบด้วยวิชาบังคับทางกฎหมาย และ วิชาเลือกทางกฎหมาย) หมวดวิชาเลือกเสรี และ หมวดวิชาพระพุทธศาสนา เพิ่มเข้ามาในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต จำนวน 15 หน่วยกิต สำหรับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งยังไม่มีเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตนั้น ได้มีระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วย การศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 กำหนดให้หลักสูตรทุกสาขาวิชาของมหาวิทยาลัย ให้มีวิชาเฉพาะทางพระพุทธศาสนาไม่น้อย กว่า 30 หน่วยกิต (ยกเว้นหลักสูตรของคณะศึกษาศาสตร์ กำหนดให้มีวิชาเฉพาะทาง พระพุทธศาสนา 18 หน่วยกิต) เพื่อความเป็นสถาบันเฉพาะทางพระพุทธศาสนา ถือเป็น เอกลักษณ์เด่นในการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ ไม่เคยบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติ แต่โดยพลตินัยคงปฏิเสธไม่ได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่มีบทบัญญัติมาตราใดที่บัญญัติ

เกี่ยวกับพระสงฆ์ไว้โดยตรง จะมีก็เฉพาะแต่คำที่บัญญัติว่า “พระพุทธศาสนา” ซึ่งมีปรากฏอยู่ใน 2 มาตรา คือ

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

จากบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ คือ ผู้ประกาศตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา และเป็นอัครศาสนูปถัมภก อันมีความหมายถึง ผู้ทำนุบำรุงศาสนาทั้งปวง โดยทรงเกื้อกูล คำจุนทุกศาสนาภายใต้พระบรมโพธิสมภารอย่าง เสมอภาคและเท่าเทียม ทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และศาสนาซิกข์ ด้วยทรงเชื่อว่าทุกศาสนาล้วนสอนให้ทุกคนเป็นคนดีและร่วมกันสร้างสรรค์ทำความดี คือการก่อเกิดสังคมที่ดี และตามโบราณราชประเพณีที่ไดปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลา ช้านานนั้น พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา รวมทั้งทรงทำนุบำรุง สังคมชนบทให้เจริญมั่นคงเป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อยตลอดมา เพื่อให้พระพุทธศาสนา รุ่งเรืองถาวรเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม มีความร่มเย็นผาสุกแก่ประชาชนและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาจะ ครอบงำบริบูรณ์ได้จะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ พระรัตนตรัย รัตนะ แปลว่า ที่ตั้งแห่ง ความยินดี คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั่นเอง (เจียรไท รักคง, 2560)

มาตรา 67 รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น

ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกใน การป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้ พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย

รัฐธรรมนูญไทยทั้ง 19 ฉบับในอดีต ไม่มีฉบับใดที่บัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นับเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับแรกที่มีบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่มีการบรรจุถ้อยคำ “พระพุทธศาสนาเถรวาท” ปรากฏอยู่ในมาตรา 67

2. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เป็นกฎหมายสงฆ์ฉบับแรก ที่ใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยเลียนแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ แทนที่มหา

เถรสมาคมที่มีอำนาจสูงสุด ด้วยการกระจายอำนาจเป็น 3 ฝ่าย คือมี คณะสังฆมนตรี ทำหน้าที่บริหาร สังฆสภา ทำหน้าที่ออกสังฆาณัติ และมี คณะวินัยธร ทำหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์พิพากษาคดี (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558) ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (และมีการแก้ไขอีกหลายฉบับ คือฉบับแก้ไข พ.ศ. 2535 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2560 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2561) ซึ่งรัฐไทยยังกำกับการปกครองคณะสงฆ์ โดยให้อำนาจมหาเถรสมาคมซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย “ดีงาม” และมีอำนาจหน้าที่อื่น ๆ เพื่อให้ไปเป็นตามการปฏิบัติอำนาจหน้าที่ดังกล่าว มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหลักเกณฑ์ประพฤติดิปฏิบัติของพระสงฆ์ การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลแห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และระบบเช่นนั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชของคณะสงฆ์ปกครองบริหารบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 หมวด มีบทบัญญัติทั้งสิ้น 46 มาตรา มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์และอำนาจของพระสงฆ์ฝ่ายปกครอง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) เช่น

ในส่วนของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดให้กรรมการมหาเถรสมาคมมีสถานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ กรรมการมหาเถรสมาคมจึงถือว่าเป็นคณะกรรมการหรือบุคคลที่กฎหมายมอบอำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อบุคคล (คทาฐ คุเวสภมโม, 2564) และให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ เช่น ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ดีงาม ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ หรือให้อำนาจมหาเถรสมาคมสามารถตรากฎหมายเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษ หรือวิธีลงโทษ

ทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณร ที่ประพฤติดังกล่าวทำให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ได้

ด้านการปกครองคณะสงฆ์ (วรชัย แสนสีระ, 2552) ได้กำหนดให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม โดยการปกครองสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองสงฆ์ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับคือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เป็นต้น

ในหมวด 4 เกี่ยวกับนิคหกรรมและการสละสมณเพศ ได้กำหนดให้พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย พระภิกษุที่ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น ส่วนพระภิกษุที่ต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาชญา หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใด ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัย และมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังกำหนดให้พระภิกษุที่ถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ (พระครูวินัยธรเอก ชินวังโส และคณะ, 2565)

ส่วนอำนาจของเจ้าอาวาส มีอำนาจห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด และสั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำพันธบัตรหรือให้ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติดังกล่าวเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยกฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีบทบัญญัติเมื่อพระภิกษุมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุจะตกได้แก่บุคคลใดบ้าง สามารถแยกได้เป็น 2 กรณี (หม่อมหลวงเฉลิมชัย เกษมสันต์, 2556) คือ

1. ทรัพย์สินที่มีก่อนอุปสมบทจะเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุ ซึ่งหากมรณภาพก็จะตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทต่อไป

มาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้

2. ทรัพย์สินที่มีหรือได้มาในระหว่างอยู่ในสมณะเพศ เช่น มีญาติโยมศรัทธาถวายเงินทองให้ ก็ยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุอยู่ เพียงแต่หากพระภิกษุมรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ (วัดที่จำพรรษา) เว้นแต่พระภิกษุจะได้ทำพินัยกรรมไว้ก่อนมรณภาพอันเป็นการแสดงเจตนาเผื่อตายว่าจะยกให้ใคร หรือได้จำหน่ายไปก่อนมรณภาพ ก็จะไม่ตกเป็นของวัด

มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้น จะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิต หรือโดยพินัยกรรม

ข้อควรรู้เกี่ยวกับการรับมรดกของพระภิกษุ

1. พระภิกษุเป็นผู้รับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้ เพียงแต่จะต้องสืบออกมาเสียก่อน จากนั้นก็มาเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมภายใน 1 ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย หรือนับแต่เมื่อรู้หรือควรได้รู้ถึงความตาย

2. พระภิกษุเป็นผู้รับมรดกตามพินัยกรรมได้ (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2559)

4. ประมวลกฎหมายอาญา

พระสงฆ์หรือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของ คณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยดี พระสงฆ์หรือพระภิกษุจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณรให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีจริยวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (พระพจนานุกรม, 2559) ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น พระสงฆ์หรือพระภิกษุจึงถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งมีคำพิพากษาศาลฎีกาวางแนวทางไว้ ตัวอย่าง เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2003-2005/2500 ขณะเกิดเหตุจำเลยเป็นพระภิกษุได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่การงานในทางทุจริต เรียกเอาเงินสินบนในการให้เช่าที่ดินของวัดมีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานรับสินบน การที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์บัญญัติไว้ว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญานั้น บังคับถึงอำนาจและหน้าที่ กล่าวคือเมื่อมีอำนาจในวัดเหมือนเจ้าพนักงานแล้ว หากกระทำความผิดในหน้าที่ที่จะต้องเป็นผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิดด้วย

เจ้าพนักงาน หมายความว่า บุคคล 2 ประเภท คือ บุคคลประเภทที่ได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติราชการโดยได้รับเงินเดือนในงบประมาณแผ่นดินตามกฎหมาย (สุปิน พูลพัฒน์, 2521) และ บุคคลประเภทที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นเจ้าพนักงาน (สมศักดิ์ สิงห์พันธุ์, 2515) ซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 700/2490 ได้อธิบายถึงความหมายของเจ้าพนักงานว่าหมายถึง “ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งโดยทางการของรัฐไทย ให้ปฏิบัติราชการของรัฐไทย” จากคำพิพากษานี้จึงสามารถวางองค์ประกอบของการเป็นเจ้าพนักงานได้ 2 ประการ คือ

1. ต้องมีการแต่งตั้ง และ
2. เป็นการแต่งตั้งให้ปฏิบัติราชการ

เมื่อเจ้าพนักงานละเว้นหรือปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือทุจริต หากไม่เป็นความผิดเฉพาะเรื่อง ก็มักจะผิดตามมาตรานี้ (หยุด แสงอุทัย, 2515) ซึ่งถือเป็นบททั่วไป เรียกกันว่า “มาตรากวาดทอง” (สนธิ สนั่นศิลป์, 2549)

มาตรา 157 ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติ หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรานี้แยกการกระทำเป็น 2 ความผิด (นพพงษ์ จุห้อง, 2549) คือ

1. ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด

คำว่า “โดยมิชอบ” หมายความว่า โดยมิชอบด้วยหน้าที่ซึ่งเจ้าพนักงานมีอยู่ตามกฎหมาย ดังเช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1403/2521 ที่วินิจฉัยว่า “การกระทำโดยมิชอบนั้น เฉพาะตามหน้าที่ของเจ้าพนักงานนั้นโดยตรงที่ได้รับมอบให้มีหน้าที่นั้น ๆ ถ้าการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าพนักงานแล้ว ย่อมไม่มีความผิด”

ถ้าการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติ ไม่อยู่ในหน้าที่หรืออยู่ในหน้าที่แต่เป็นการกระทำที่ชอบด้วยหน้าที่โดยสุจริต ก็ไม่มีความผิด ดังนั้น ถ้ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นก็เป็นการกระทำความผิดตามมาตรา

องค์ประกอบของความผิดมาตรานี้อยู่ที่ มูลเหตุชักจูงใจ คือ “มีเจตนาพิเศษ” ที่ต้องการกระทำเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งรวมถึงความเสียหายในทุก ๆ ด้าน โดยไม่จำกัดเฉพาะความเสียหายที่เป็นทรัพย์สินเท่านั้น เช่น ความเสียหายแก่ชื่อเสียงหรือเสียหายแก่เสรีภาพ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น เจ้าพนักงานตำรวจจับผู้ที่ทำให้เกิดความฐานมีสุราผิดกฎหมายไว้ในครอบครอง แล้วทำร้ายร่างกายผู้ถูกจับกุม การทำร้ายนี้ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจขณะจับกุม แต่เป็นทำร้ายหลังการจับกุมแล้ว จึงไม่มีความผิดฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 292/2479)

2. ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต

คำว่า “โดยทุจริต” ตามความหมายนี้ คือ การใช้อำนาจในหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่นจากการปฏิบัติหน้าที่หรือละ

เว้นการปฏิบัติหน้าที่นั้น และที่สำคัญคือ “ต้องมีหน้าที่” คือ การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติ นั้นต้องอยู่ในหน้าที่ ดังนั้นหากไม่อยู่ในหน้าที่หรืออยู่ในหน้าที่แต่ทำโดยชอบและโดยสุจริต ก็ไม่ เป็นความผิดตามมาตรา นี้ การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต สามารถพบได้ใน หลายกรณี เช่น พนักงานที่ดินไม่โอนที่ดินตามคำสั่งนายอำเภอ โดยทุจริตและอาจเสียหายแก่ ผู้อื่น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 955/2512)

ปัจจุบันพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการ ทุจริต พ.ศ. 2561 มาตรา 4 ได้กำหนดนิยาม “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ให้ความความถึง เจ้า พนักงานอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 ได้ กำหนดให้ถือว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และ ไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งใน การปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร จึงถือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในหน้าที่ และอำนาจของ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 มาตรา 28 (2) อีกด้วย

ความจำเป็นในการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ใน ประเทศไทย

1. กฎหมายเป็นแรงเสริมและมีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา กฎหมายและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ สร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม แม้ว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะมี จุดมุ่งหมายที่สูงกว่ากฎหมาย คือ มุ่งให้มนุษย์มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งกาย วาจา และจิตใจ แต่ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีสภาพบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม ผู้ที่ปฏิบัติตาม โดยมากเป็นเรื่องของความสมัครใจ กฎหมายหลายมาตราที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนา และกฎหมายมีสภาพบังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนย่อมมี โทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น ศีลข้อ 5 เว้นจากการดื่มสุราของมึนเมา ในทางศาสนาศีลข้อ 5 นี้ ไม่มีสภาพบังคับให้ทุกคนเว้นจากการดื่มสุรา การดื่มสุราเป็นเรื่องความสมัครใจของแต่ละ บุคคล คนที่ดื่มสุราจนเมามายครองสติไม่ได้อาจได้รับบทลงโทษทางสังคม คือ การถูกตำหนิติเตียน หรือ ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น แต่กฎหมายมีสภาพบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม ดังเช่นมีกฎหมาย

พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 ห้ามมิให้ผู้ใดขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา ยกเว้นการขายได้ 2 กรณีเท่านั้น คือ ร้านค้าปลอดอากรภายในอาคารท่าอากาศยานนานาชาติ และ ผู้ผลิต นำเข้า หรือตัวแทนของผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าไปยังผู้ขายซึ่งได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยสุรา หากผู้ใดฝ่าฝืน มีความผิดตาม พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 มาตรา 39 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ จากกรณีข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายเป็นแรงเสริมและมีความสอดคล้องกับระบบศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เคยแสดงปาฐกถาพิเศษเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539 ณ สำนักงานอัยการสูงสุด สรุปได้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือที่เรียกว่าธรรมวินัยนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ คำว่า ธรรม หมายถึง ความจริงตามธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ (มีอยู่ 5 อย่าง คือ อุดุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม ธรรมนิยาม) และคำว่า วินัย หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์จัดตั้งขึ้นเองหรือ กฎมนุษย์ ซึ่งถือเป็นเรื่องสมมุติ (โสธ สุตานันท์, 2566)

ตัวอย่างเช่น เมื่อคนต้องการทำสวนก็จะนำต้นไม้มาปลูก การทำสวนนี้ถือว่าเป็นเหตุและจะทำให้เกิดผลขึ้นมา คือ ต้นไม้เจริญงอกงาม อันนี้คือเหตุและผลอันเป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ ต่อมาหากเจ้าของสวนไปจ้างคนงานให้มาช่วยเหลือดูแลในการทำสวน โดยจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทน อันนี้เป็นกฎที่มีมนุษย์ตั้งขึ้นเอง โดยการสมมุติขึ้นมาว่าเมื่อคนงานทำสวนแล้วก็จะได้เงินตอบแทน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นไปได้ที่การทำงานของคนสวนจะทำให้เกิดผลคือ มีเงินออกเงยขึ้นมา ต่างจากการเจริญเติบโตของต้นไม้ อันเป็นกฎที่จริงแท้แน่นอน ดังนั้นกฎหมายที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจึงควรคำนึงถึงหลักธรรมหรือความจริงตามธรรมชาติด้วย

ศาสนาถือเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดกฎหมาย จึงส่งผลให้หลักธรรมคำสอนของศาสนามีความเกี่ยวข้องกับนักกฎหมาย และกฎหมายจะดีได้นั้นก็ต้องเห็นความสำคัญของศาสนาที่มีต่อสังคมเช่นกัน ดังสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ข้อบัญญัติอันดีที่สุดย่อมส่งเสริมศาสนา” (summa ratio est cruce pro religione facit) โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่นักกฎหมายทุกสาขาอาชีพควรยึดถือปฏิบัติ มีดังต่อไปนี้

1) หลักอคติ 4 ในพระพุทธศาสนาในแบ่งประเภทของอคติไว้เป็น 4 ประการคือ

1. ฉันทาคติ (Prejudice caused by love or desire; partiality)

ความละเอียดเพราะความชอบ และรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม ความเอนเอียงเพราะชอบจะทำให้สูญเสียความเป็นกลาง และไม่สามารถที่จะวางตน และปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน

2. โทษาคติ (Prejudice caused by hatred or enmity) ความละเอียดเพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม

เพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจอโทษ เพราะมีจิตใจที่ไม่หนักแน่น ไม่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และไม่สามารถแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกันได้

3. โมหาคติ (Prejudice caused by delusion or stupidity) ความละเอียดเพราะความหลงเพราะไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสีย

ความรู้สึกรวมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี การไม่เปิดใจให้กว้าง จึงทำให้มองโลกในแง่ร้าย และไม่สามารถยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

4. ภยาคติ (Prejudice caused by fear) ความละเอียดเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวอันตรายที่

จะเกิดขึ้นต่อตนเอง และครอบครัว จึงทำให้ขาดความความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม

ความลำเอียงทั้ง 4 ประการนี้ เป็นตัวแปรสำคัญที่จะปิดกั้นจิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในฐานะเป็นสัตว์สังคมคลาดเคลื่อน หรือเบี่ยงเบนไปจากความยุติธรรม หรือเที่ยงธรรม จนทำให้การกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งขาดความชอบธรรม เพราะองค์ธรรมที่ว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) จะนำไปสู่ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของกลุ่มคนในสังคม (Trust) เมื่อมนุษย์ไว้วางใจเพราะได้รับความยุติธรรมที่พอรับได้ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันเป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น (Relationship) ดังนั้นความยุติธรรม ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ จึงเป็นประจักษ์พยานที่คล้องทั้งการคิด พูด และแสดงออกต่อกันของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

2) หลักอวิโรธนะ คือ “ความเที่ยงธรรม” หรือ “ความไม่คลาดเคลื่อนจากธรรม” เป็นทศพิธราชธรรม ข้อ 10 ที่นักกฎหมายทุกสาขาอาชีพจำเป็นต้องมี หลักข้อนี้ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อัมพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงประทานพระคติธรรม แก่ บริษัท อปท.นิวส์ จำกัด สำหรับพิมพ์ลงในหนังสือองค์กรบริหาร

คณะสงฆ์ 2559 (พิมพ์ครั้งที่ 3) วันที่ 25 มีนาคม 2560 ว่า “อวิโรธนะ” แปลว่า ความไม่ผิดจากธรรม ไม่ยอมทำผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกสถาน ด้วยเหตุที่ความคลาดเคลื่อนจากยุดิธรรมด้วยอำนาจอคติ ย่อมก่อให้เกิดความผิดจากธรรม ผู้มีอำนาจปกครองหรือผู้เป็นหัวหน้าจึงควรตระหนักแน่วแน่ต่อหน้าที่ในการบริหารหมู่คณะด้วยความซื่อตรงต่อความถูกต้องตามหลักการ (กรมประชาสัมพันธ์, 2566) ดังนั้นแล้ว หลักอวิโรธนะ คือ “ความเที่ยงธรรม” จึงเป็นธรรมที่นักกฎหมายทั้งหลายควรมีประจำจิตอีกข้อหนึ่ง เพื่อไม่ให้คลาดเคลื่อนจากความยุติธรรม อันจะนำไปสู่วิฤทธิศรัทธาในกระบวนการยุติธรรม

3) อุเบกขา คือ การวางเฉย เป็นธรรมอีกข้อหนึ่งของนิติศาสตร์แนวพุทธ กล่าวคือ ผู้พิพากษาจะต้องทำใจและวางท่าที คือ ไม่ไปนึกกังวลหรือเป็นทุกข์ว่าตนเป็นผู้ลงโทษจำเลย ผู้พิพากษาต้องทำใจให้บริสุทธิ์ปราศจากความรู้สึกที่เป็นตัวเขาตัวเอง มีแต่เจตนาที่จะรักษาความยุติธรรม และใช้ปัญญาที่รู้ความจริงถ่องแท้ ทำหน้าที่เป็นเพียงกระบอกเสียงให้แก่วรรณ คือ หลักการและตัวบทกฎหมายเท่านั้น เมื่อทำได้อย่างนี้ ถ้ามีการลงโทษ ก็คือกฎหมาย หรือ กติกา หรือ ตัวธรรมลงโทษเขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2539)

จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายมีส่วนเป็นแรงเสริมให้คนปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมเพราะหากฝ่าฝืนก็กลัวจะถูกลงโทษ และกฎหมายมีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งในแง่บ่อเกิดหรือที่มาของกฎหมาย รวมทั้งมีความมุ่งหมายให้สังคมเกิดความสงบสุขเช่นเดียวกัน การเรียนการสอนในคณะนิติศาสตร์ของบางมหาวิทยาลัยมีการจัดกิจกรรมหรือจัดอบรมเพื่อสอดแทรกหลักธรรมะประยุกต์เข้ากับการเรียนการสอนกฎหมายให้นักศึกษาได้อย่างลงตัว เช่น ในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2561 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้จัด “โครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเรียนการสอนกฎหมาย ในศตวรรษที่ 21” วิทยากรพิเศษ โดย พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย), ดร. พระภิกษุชาวเนปาล อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ เขียวเตอรูม ชั้น 3 อาคาร 40 ปี ศรีปทุม (อาคาร 11) มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพฯ (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2561) หรือ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2557 คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ได้จัดโครงการอบรมธรรมในหัวข้อ “ธรรมะสำหรับนักกฎหมาย” โดยกราบอาราธนาพระราชวรธรรมาจารย์ (พระอาจารย์สุธรรม สุธัมโม) วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี มาแสดงธรรมให้นักศึกษาในรายวิชาการยาบรรณและหลัก

วิชาชีพนักกฎหมาย เป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นั้นมีความถูกต้องตามหลักกฎหมายธรรมชาติ การบัญญัติกฎหมายที่ดีจึงจำเป็นต้องคำนึงถึง ความสอดคล้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์ บัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้พระภิกษุสามเณรรวมถึงคฤหัสถ์มีโอกาสได้เรียนวิชากฎหมาย จึง เป็นเสมือนการเปิดสอนวิชาธรรมะไปในตัวนั่นเอง เนื่องจากกฎหมายแต่ละฉบับได้รับการ บัญญัติขึ้นโดยคำนึงถึงหลักธรรมะ คือความถูกต้อง ความเที่ยงธรรม หรือหลักความยุติธรรม เป็นรากฐาน เพื่อประกันความไว้วางใจต่อบทกฎหมายของคนในสังคม

2. กฎหมายเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสมณเพศของพระสงฆ์ และเกี่ยวข้องกับผู้ พระสังฆาธิการในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าใน วิทยาการต่าง ๆ และสถานการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งใน สังคมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้วิชากฎหมาย เพื่อใช้ในการ ดำรงชีวิตในสมณเพศเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป และใช้ในปฏิบัติหน้าที่ทางบริหารหรือ ปกครองในฐานะพระสังฆาธิการ ซึ่งถือเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา จึงเห็นได้ ว่ากฎหมายต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้สงฆ์ใน 2 ประการ คือ

ประการแรก กฎหมายเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสมณเพศของพระสงฆ์ โดย พระสงฆ์ถือเป็นประชากรภายในรัฐที่ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเช่นเดียวกับประชาชน ทั่วไปที่อยู่ภายในราชอาณาจักร ดังนั้นการดำรงชีวิตตามวิถีสมณเพศของพระสงฆ์ ย่อมไม่อาจ หลีกเลียงที่จะต้องทำนิติกรรมสัญญาใด ๆ ในทางแพ่ง เช่น การซื้อขายสิ่งของที่จำเป็น การ ว่าจ้างให้ก่อสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ภายในวัด การจัดการมรดกของพระภิกษุ หรือ การที่ พระภิกษุสามเณรต้องใช้สิทธิใด ๆ ในทางกฎหมาย ย่อมต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ที่ใช้บังคับภายในรัฐในขณะนั้น พระสงฆ์จะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบได้ พระสงฆ์ในฐานะผู้ถูกปกครองจึงจำเป็นต้องได้เรียนรู้วิชากฎหมายเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป เพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีวิตตามวิถีสมณเพศ มิให้ไปล่วงละเมิดต่อกฎหมายบ้านเมือง

ประการที่สอง กฎหมายเกี่ยวข้องกับผู้สังฆาธิการในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวล กฎหมายอาญา ในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ พบว่ามีกฎหมาย กฎระเบียบ และพระวินัย มากมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารปกครองคณะสงฆ์ จึงทำให้การทำงานเชิงรุกรลำบาก นอกจาก จะบริหารปกครองกันตามพระธรรมวินัยแล้วคณะสงฆ์ยังต้องบริหารปกครองให้เป็นไปตาม กฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองอีกด้วย พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการนั้น ถือว่าเป็นเจ้าพนักงาน ของรัฐตามประมวลกฎหมายอาญา พระสงฆ์สามารถใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ใน

ฐานะพระสังฆาธิการสั่งให้ผู้อยู่ใต้ปกครองปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของสงฆ์ อันเป็นการใช้อำนาจทางปกครองคณะสงฆ์ และเป็นคำสั่งในกิจการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นกฎหมายเฉพาะที่วางระบบการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการดำเนินกิจการขององค์กรทางศาสนา ได้วางแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน หรือความไม่เป็นธรรมทางการปกครองไว้เป็นระบบ เมื่อพระสังฆาธิการกระทำผิดในตำแหน่งหน้าที่ในฐานะเจ้าพนักงาน ก็ต้องรับโทษคำคุกเช่นเดียวกันกับเจ้าพนักงานที่เป็นคฤหัสถ์ ดังนั้นพระสังฆาธิการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนวิชากฎหมายเพื่อนำไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์

3. เพื่อเป็นเกราะป้องกันพระพุทธรูปและพระสงฆ์จากการถูกบ่อนทำลายทุกรูปแบบ สถานการณ์ปัจจุบันมีเหตุการณ์รุกร้าให้พระสงฆ์มีความจำเป็นต้องศึกษากฎหมายมากขึ้น (พระพรหมบัณฑิต, 2560) เนื่องจากปัจจุบันมีการตรากฎหมายจากฝ่ายบ้านเมืองออกมาบังคับใช้มากมาย ไม่เพียงแต่มีสภาพบังคับกับคฤหัสถ์เท่านั้น พระสงฆ์เองหากฝ่าฝืนต่อกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องถูกกฎหมายบังคับโทษเช่นกัน การทำกิจวัตรต่าง ๆ ของพระสงฆ์จึงต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัย และอยู่ในขอบเขตของกฎหมายไปพร้อมกัน การกระทำบางอย่างอาจถูกพระธรรมวินัยแต่ขัดกฎหมาย เช่น พระสงฆ์เห็นผู้หญิงจมน้ำกำลังจะตาย พระสงฆ์ช่วยได้เพราะเคยเป็นนักกีฬาว่ายน้ำมาก่อนบวช แต่กลับไม่ช่วย จนผู้หญิงจมน้ำตาย กรณีนี้ถูกตามพระธรรมวินัยคือไม่ถูกเนื้อตัวของผู้หญิง แต่ผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 374 ผู้ใดเห็นผู้อื่นตกอยู่ในภยันตรายแห่งชีวิตซึ่งตนอาจช่วยได้โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่นแต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือในอีกกรณีเป็นการกระทำที่ถูกกฎหมายแต่ขัดพระธรรมวินัย เช่น พระสงฆ์ให้ฆราวาสกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยไม่เกินที่กฎหมายกำหนด การกู้ยืมเงินระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสมีผลสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะและไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งศาลฎีกาเคยพิพากษาไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3773/2538 “ไม่มีกฎหมายห้ามมิให้พระภิกษุนำเงินส่วนตัวออกให้บุคคลกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ย พระภิกษุก็เป็นบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ทั้งการให้กู้ยืมเงินเป็นการสงเคราะห์ผู้เดือดร้อนได้ทางหนึ่ง การที่โจทก์ซึ่งเป็นพระภิกษุให้จำเลยที่ 1 กู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีของประชาชน โจทก์ย่อมมีสิทธินำสัญญากู้ยืมเงินมาฟ้องเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยจากจำเลยที่ 1 ได้” แต่ตามพระวินัย พระจับเงิน (หรือทอง) เป็นอาบัติปาจิตตีย์

(อาบัติเบา ปลงได้) อาบัติข้อนี้อยู่ในพระปาติโมกข์ พระท่านสวดตรวจทานของท่านให้ถูกต้องครบถ้วน ทุกวันพระ 15 คำ

นอกจากนี้ยังพบว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ถูกละเมิดจากจากทั้งทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองและสื่อมวลชนสารพัดวิธี เช่น การดำเนินคดีกับ พระพรหมติลก (เอื้อน กลิ่นสาลี) ซึ่งถูกกล่าวหาและตกเป็นจำเลยว่ากระทำความผิดอาญาคดีเงินทองวัด และได้มีพระบรมราชโองการถอดถอนสมณศักดิ์ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 และคดีถึงที่สุด พฤติการณ์ถือได้ว่าไม่ใช่ความผิดอุกฉกรรจ์ หรือความผิดร้ายแรง หรือเป็นผู้ร้ายสำคัญ ประกอบกับไม่มีการกล่าวคำลาสิกขา และไม่มีการดำเนินการให้ละสมณเพศ ทั้งปรากฏข้อเท็จจริงว่า ยังคงดำรงตนอย่างพระภิกษุโดยตลอดระหว่างถูกคุมขัง จึงมีสถานะเป็นพระภิกษุอยู่ มหาเถรสมาคมได้มีมติรับทราบเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2566 ต่อมาจึงได้รับการสถาปนาคืนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง และให้ถือว่าไม่เคยถูกถอดถอนสมณศักดิ์และราชทินนามมาก่อน คดีนี้เห็นได้ว่าพระสงฆ์ควรรู้กฎหมาย เพราะไม่ทราบว่ากรณีดังเช่นพระพรหมติลก จะเกิดขึ้นกับพระสงฆ์รูปใดอีก หากมีคดีเกิดขึ้นอย่างน้อยพระสงฆ์ที่ต้องคดีอาญาก็จะได้ทราบถึงสิทธิทางกฎหมาย และแนวทางในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้ระดับหนึ่ง หรือในกรณีที่มิ้นักข่าวหรือสื่อมวลชนบุกเข้าไปค้นในกุฏิพระสงฆ์ในยามวิกาลเพื่อจับผิด แม้วัดจะถือเป็นสถานที่ที่ประชาชนทั่วไปมีความชอบธรรมที่จะเข้าไปได้ ซึ่งตรงกับคำนิยามว่า "สาธารณะสถาน" ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1(3) ก็ตาม แต่คำว่า "กุฏิ" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายความว่า "เรือนหรือตึกสำหรับพระภิกษุสามเณรอยู่" ดังนั้น กุฏิพระจึงเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเท่านั้น จึงเป็น "เคหสถาน" ตามนัยมาตรา 1(4) แห่งประมวลกฎหมายอาญา และเป็น "ที่รโหฐาน" ตามนัยมาตรา 2(13) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น การค้นกุฏิจึงต้องมีหมายค้น เว้นแต่ค้นโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และมีเหตุตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ ตามมาตรา 92 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2014/2536 และ 5456/2553) จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ซึ่งอยู่ในสมณเพศไม่เหมาะที่จะตอบโต้กับฝ่ายที่ทำละเมิด พระสงฆ์จึงตกอยู่ในสถานะเป็นผู้ถูกระทำจากทุกฝ่ายได้โดยง่าย หากพระสงฆ์ได้เรียนกฎหมาย การทำละเมิดเพื่อกลั่นแกล้งหรือคิดทำลายพระสงฆ์ ผู้กระทำคงต้องกลับไปคิดทบทวนมากขึ้น เนื่องจากพระสงฆ์รู้กฎหมายย่อมเป็นที่ยำเกรงไม่อาจละเมิดได้โดยง่าย การติดอาวุธทางปัญญาให้แก่พระสงฆ์ด้วยการถวายความรู้ให้พระสงฆ์มีโอกาสได้เรียนกฎหมายมิใช่มีเจตนาให้พระภิกษุสงฆ์ใช้สิทธิตามกฎหมายและใช้ความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาไปฟ้องร้อง

ดำเนินคดีกับบุคคลใด เพราะตามพระวินัย พระไตรปิฎก เล่มที่ 1 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 มหาวิภังค์ ภาค 1 ภิกษุผู้ฟ้องร้องยังโรงศาล ยังเจ้าของให้แพ้ ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้ฟ้องร้องยังโรงศาลแพ้เจ้าของ ต้องอาบัติอุลลัจจัย แต่การเรียนกฎหมายของพระภิกษุสงฆ์เพื่อเป็นการสร้างเกราะป้องกันคุ้มครองพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์จากการถูกบ่อนทำลายจากผู้ไม่หวังดีทุกรูปแบบได้เป็นอย่างดี และทำให้พระสงฆ์รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก มีเกราะป้องกันคือความรู้ทางกฎหมายที่จะช่วยไม่ให้ตกเป็นกลุ่มที่ถูกมองว่าล้าสมัย และไม่ตกเป็นเหยื่อ หรือเป็นเป้าหมายของกลุ่มมิจฉาชีพที่เข้ามาหลอกลวงหวังผลประโยชน์จากพระสงฆ์ทุกรูปแบบ

4. เพื่อบริการวิชาการกฎหมายและเป็นที่พึ่งของชุมชน เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ต้องจัดทำบริการวิชาการเพื่อให้บริการความช่วยเหลือและให้ความรู้แก่ชุมชนตามกฎหมายอยู่แล้ว สังคมไทยเป็นสังคมที่บ้านกับวัดผูกพันกันมายาวนาน นอกจากวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจแล้ว วัดยังเป็นสถานที่เยียวยาทุกสิ่งให้แก่คนในชุมชน พระสงฆ์ถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจในชุมชน หากพระสงฆ์รู้กฎหมายด้วยแล้ว ก็จะกลายเป็นผู้นำมติมหาชนด้วย ไม่ว่าจะเป็นการให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชนเมื่อมีข้อพิพาทหรือเกิดปัญหาทางกฎหมายในชุมชน เพราะคนในท้องถิ่นมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ และเป็นที่เคารพนับถือเมื่อให้คำปรึกษาประชาชนย่อมรู้สึกอบอุ่นใจมากกว่าการไปปรึกษาบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่การเป็นผู้นำทางความคิดความเห็น ย่อมมีน้ำหนักมากกว่าบุคคลอื่น และพระสงฆ์เองก็เป็นผู้นำทัศนะที่ถูกต้องดีงามให้แก่ประชาชน รวมทั้งเป็นผู้นำพาให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายหรือปฏิบัติตามวิธีการที่ถูกต้องตามบทบัญญัติของกฎหมายบ้านเมือง เป้าหมายคือการนำมหาชนไปสู่ความบริสุทธิ์และความยุติธรรม

เมื่อพระสงฆ์ได้เรียนกฎหมาย ก็สามารถให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เดือดร้อนที่มาขอคำปรึกษากฎหมายจากพระสงฆ์นั้นได้อย่างถูกต้อง และพระสงฆ์เองก็ถือหลักเมตตาเป็นธรรมประจำใจอยู่แล้ว การให้คำปรึกษาก็จะเป็นไปในลักษณะให้คู่ความประนีประนอมยอมความ โอนอ่อนผ่อนปรนและให้อภัยแก่กัน เพราะพระสงฆ์ไม่ได้มีเจตนามุ่งหมายให้ทุกคนมีความขัดแย้งกัน และพระสงฆ์เองก็ไม่สามารถไปว่าความในศาลเพื่อรับค่าตอบแทนจากลูกความได้อยู่แล้ว วัดหลายแห่งเป็นสถานบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด นอกจากพระสงฆ์จะช่วยบำบัดฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจด้วยธรรมะแล้ว หากพระสงฆ์รู้กฎหมายก็จะสามารถสอนให้แก่ผู้เข้ารับการบำบัด เพื่อมิให้กลับไปกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดอีก หรือ อาจมี

ทายาทที่พิพาทกันเกี่ยวกับมรดก แล้วเกิดความไม่สบายใจหันหน้าเข้าวัดทำบุญ และมาขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์หรือสามเณรที่รู้กฎหมาย นอกจากจะได้ช่วยเหลือเยียวยาผู้ตกทุกข์ด้วยธรรมะแล้ว ยังสามารถแนะนำกฎหมายที่เป็นประโยชน์แก้ทายาทได้ด้วย การให้บริการวิชาการกฎหมายโดยพระสงฆ์จึงเป็นการสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนนั้น อีกทั้งยังได้เผยแผ่คำสอนหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้มาขอคำปรึกษาไปในตัวอีกด้วย

นอกจากพระสงฆ์ที่ได้เรียนกฎหมายสามารถให้บริการวิชาการด้านคำปรึกษาเกี่ยวกับกฎหมายควบคู่กับหลักธรรมะดังกล่าวข้างต้นแล้ว การที่พระสงฆ์มีความรู้วิชากฎหมายยังอาจตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนภายในวัด ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการให้บริการด้านการยุติธรรมได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น ถือเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งให้กับประชาชน เป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายทั้งภาครัฐและประชาชน ส่งผลให้ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม และช่วยเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งในปัจจุบันมีวัดหลายแห่งที่ตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชนขึ้นภายในวัด เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย วัดใหม่(ยายแป้น) กรุงเทพฯ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน วัดปากบ่อ แขวงอ่อนนุช กรุงเทพฯ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน วัดสว่างวาริรัตนาราม ต.น้ำเกลี้ยง อ.น้ำเกลี้ยง จ.ศรีสะเกษ เป็นต้น ส่วนมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ได้มีการเปิดศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2563 ตาม พ.ร.บ.ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

5. เพื่อสร้างนักกฎหมายที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูงออกมารับใช้สังคม นักกฎหมายเป็นอาชีพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎหมายตั้งแต่การร่างกฎหมาย การตีความ ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมาย หากนักนิติศาสตร์ทั้งหลายขาดคุณธรรมจริยธรรมจะส่งผลให้สังคมเกิดความวุ่นวาย ฝ่ายนิติบัญญัติอาจออกกฎหมายที่เอื้อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง เอาไรต์เอาเปรียบและลิดลอนสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกปกครอง ส่วนผู้ตีความกฎหมายอาจตีความกฎหมายในทางที่เป็นโทษแก่ฝ่ายตรงข้ามขัดต่อหลักนิติรัฐ นิติธรรม อย่างขาดความละอาย หรือ ผู้ใช้กฎหมายอาจใช้อำนาจที่มีตามกฎหมายกลั่นแกล้งผู้เห็นต่าง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่นักกฎหมายทุกสาขาอาชีพจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมสูง ไม่ว่าจะเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย ผู้ตีความกฎหมาย และผู้บังคับใช้กฎหมาย ต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่สมบูรณ์พร้อมด้วยปัญญาพิเศษอันเหนือกว่าคนทั่วไป สามารถหยั่งรู้ถึงความจริงแห่งปัจจัยทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย

ธรรมและนำมาเชื่อมโยงกับการบัญญัติ การตีความ และการบังคับใช้กฎหมายในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและอย่างประสานสอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อให้ได้ผลจริงตามธรรมนั้นด้วย ในฐานะที่นักกฎหมายได้รับความไว้วางใจว่าเป็นผู้มีความเที่ยงธรรมที่จะคอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายจะต้องมีความสำนึกว่าตนจะต้องเป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนไม่ว่าจะประกอบวิชาชีพในสาขาใดก็ตาม เช่น ผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาอรรถคดีและพิพากษาดำเนินความเป็นธรรม อัยการจะต้องสั่งฟ้องคดีอย่างยุติธรรม ทนายความจะต้องว่าความแตกต่างให้กับประชาชนด้วยความยุติธรรมมิใช่ว่าความแตกต่างเพื่อประโยชน์ของลูกความเท่านั้น ถ้าลูกความกระทำความผิดจริงก็หาทางช่วยเหลือทางกฎหมายในเรื่องการบรรเทาโทษ หรือยกเว้นโทษ มิใช่พยายามวิ่งเต้นล้มคดีหรือบิดเบือนข้อเท็จจริง ดังนั้นนักกฎหมายจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงคุณธรรมจริยธรรมของระบบกฎหมายอย่างชัดเจนในแง่ของการปฏิบัติมากกว่าการทำความเข้าใจในตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว

ปัจจุบันในประเทศไทยมีสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ในแต่ละสถาบันจะมีรายวิชาที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักกฎหมาย โดยเฉพาะให้ผู้เรียนได้ศึกษา คือรายวิชาจรรยาบรรณและหลักวิชาชีพนักกฎหมาย เดิมที่ไม่มีการเรียนการสอนวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมายในหลักสูตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2517 ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งคณบดีคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2514–2517) ท่านจึงได้ริเริ่มให้มีการเรียนการสอนวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมายขึ้นเป็นแห่งแรก (พิเชษฐ เมลาพันธ์, 2551) ซึ่งในปัจจุบันวิชานี้มีเปิดสอนในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตเกือบทุกสถาบัน ในหลักสูตรของบางสถาบันกำหนดให้วิชานี้เป็นวิชาบังคับ บางสถาบันกำหนดให้อยู่ในกลุ่มวิชาเลือกทางกฎหมาย การบรรจุรายวิชาจรรยาบรรณและหลักวิชาชีพนักกฎหมายลงในหลักสูตรนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักกฎหมาย มุ่งเน้นการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย การที่นักกฎหมายจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพได้ ไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมาย แต่ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ได้รับการปลูกฝังอยู่ในจิตใจ ทราบถึงหน้าที่ของนักกฎหมายว่าจะสามารถนำไปปฏิบัติ และใช้กฎหมายให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมได้อย่างไร ตลอดจนรู้ถึงอุดมคติของนักกฎหมายว่าควรมีหลักธรรมในการปฏิบัติหน้าที่อย่างไร เพื่อที่จะเป็นบุคลากรที่ดีและเป็นที่เคารพศรัทธาเชื่อมั่นในฐานะที่นักกฎหมายเป็นผู้นำมติมหาชนของสังคมต่อไป

รูปแบบการสอนวิชาจริยบรรณและหลักวิชาชีพนักกฎหมาย มีวิธีการสอนที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา วิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมายจัดเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรที่นักกฎหมายทุกคนจะต้องเรียน ส่วนในประเทศอังกฤษไม่มีวิชาเรียนนี้จัดอยู่ในหลักสูตร แต่มีการสอนโดยวิธีจัดปาฐกถาระหว่างการรับประทานอาหารโดยนักกฎหมายอาวุโสที่สำคัญมีชื่อเสียงที่ดังาม และบังคับให้นักศึกษากฎหมายต้องเข้าฟังเป็นครั้งคราวตามจำนวนครั้งที่กำหนด (จิรนิติ หะวานนท์, 2565)

เมื่อพิจารณาโครงสร้างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยทั่วไป เปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว พบว่าโครงสร้างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2563 มีการบรรจุหมวดวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมในหลักสูตร จำนวน 15 หน่วยกิต (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ยังไม่มีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต แต่มีการบรรจุหมวดวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมในหลักสูตรอื่น ๆ จำนวน 30 หน่วยกิต) ทำให้บัณฑิตได้เรียนวิชาที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป อีกทั้งเวลาเรียนรายวิชาอื่นหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ นิสิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์และได้รับธรรมะอบรมจิตใจอยู่ตลอดเวลาผ่านรายวิชาอื่น ๆ เพิ่มเติมอีก ซึ่งจะส่งผลให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีคุณธรรมจริยธรรมสูงเป็นพิเศษกว่าที่อื่น ๆ เนื่องจากการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง

ดังเช่น ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่คนในวงการกฎหมายรวมถึงทุกแวดวงให้ความเคารพนับถือในคุณธรรมจริยธรรม ท่านได้เข้าเรียนวิชากฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ในระหว่างนั้นก็ได้อุปสมบทที่วัดเบญจมบพิตร และได้ศึกษาพระธรรมวินัยควบคู่กันไปจนสามารถสอบไล่เนติกรรมตรีได้ลำดับที่ 1 หลังจากจบการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตไทยจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมแล้ว ท่านก็ได้สอบชิงทุน "รพีบุญนิธิ" ไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่สำนักกฎหมาย The Middle Temple ประเทศอังกฤษ ตามหลักสูตร 3 ปี แต่ท่านใช้เวลาศึกษาเพียง 2 ปี 3 เดือน ก็สำเร็จเนติบัณฑิตอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2476 ท่านศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ มักจะให้การอบรมบรรดานักกฎหมายด้วยคำคมประจำตัวท่านเสมอ คือ “นักกฎหมายต้องมีธรรมจริยา มิฉะนั้นก็เท่ากับถือดาบไว้ ผู้ถือดาบจะเป็นโจรก็ได้” (สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย, 2555) ท่านประสบความสำเร็จสูงสุดในวงการกฎหมายได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดของฝ่ายตุลาการคือเป็นประธานศาลฎีกา คนที่ 15 นอกจากนี้ในฝ่ายบริหารท่านก็ประสบความสำเร็จโดยเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 12 ของประเทศไทย ส่วนงานด้าน

ศาสนาท่านได้ทุ่มเทการทำงานให้กับพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยอย่างเต็มความสามารถ และได้รับบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยได้ดำรงตำแหน่งนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และเป็นองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งโลกยาวนานถึง 15 ปี ซึ่งตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ ท่านได้บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดแก่องค์การพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ ทำให้องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งโลกมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และวัฒนาถาวรเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้และการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก ท่านจึงนับเป็นบุคคลต้นแบบของนักกฎหมายที่ใช้ธรรมะกับกฎหมายในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์แบบ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่เรียกว่า นิติสงคราม คือ มีการกำจัดการทุจริตหรือฝ่ายตรงข้าม ที่ต่อต้านรัฐ หรือรัฐบาล โดยการใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในทางการเมือง ซึ่งมักปรากฏในรูปการดำเนินทางกฎหมายและทางสื่ออย่างกว้างขวาง มีการยื่นเรื่องร้องเรียนต่อองค์กรอิสระ หรือยื่นต่อศาล จนมีเรื่องราวร้องเรียนหรือคดีความต่าง ๆ รกโรงศาลเต็มไปหมด ทั้งนี้เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความเสียหายจนอ่อนแอลง หรือทำให้สูญเสียการสนับสนุนจากสาธารณชน และหมดพลังอำนาจในการต่อต้านอีกต่อไป (Tiefenbrun, Susan W., 2011) ศาสตราจารย์ธทอง จันทรางศุ กรรมการสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (อดีตคณบดีคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ได้เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “บางครั้งการตีความกฎหมายในบ้านเราเกิดผลประหลาดพิสดาร แต่ก็ไม่มีใครร้องทักอะไร ผมอ่านคำพิพากษาบางฉบับแล้วก็รู้สึกว่ามันเหมือนที่เราเคยเรียนมาเลย ไม่เหมือนที่เราเคยสอนหนังสือมา ทำไมไปไกลได้ถึงขนาดนั้น การที่มันบิดเบี้ยวไปบางที่ไม่ใช่เรื่องเงิน แต่อาจจะเป็นเรื่องเครือข่าย หรือกระทั่งเรื่องค่านิยมหรือความคิดทางการเมืองด้วย ” (ธทอง จันทรางศุ, 2566) ฉะนั้นเพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย ว่ามีระบบกฎหมายหรือหลักนิติรัฐที่ดี มีความเข้มแข็ง ถูกต้องตามธรรม มีการถ่วงดุลตรวจสอบที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และ ตัวผู้ใช้ ผู้ตีความกฎหมาย ผู้รักษากฎหมาย รวมถึง ผู้มีอำนาจชี้ขาดหรือวินิจฉัยข้อพิพาท มีคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ มีความเป็นกลางไม่ลำเอียงด้วยอคติ 4 จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อสร้างนักกฎหมายที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูงออกมารับใช้สังคมและประเทศชาติให้เกิดความสงบผาสุกต่อไป

6. เพื่อจัดทำบริการสาธารณะด้านการศึกษาวิชากฎหมายให้แก่พระสงฆ์และประชาชนได้เข้าถึงอย่างเสมอภาคเท่าเทียม และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีหน้าที่จัดทำบริการสาธารณะด้านการศึกษาตาม พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 และ พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 กรณีนี้แยกพิจารณาความจำเป็นออกได้เป็น 2 ประการ คือ

6.1 สร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม เนื่องจาก คำสั่งมหาเถรสมาคม ที่ 1/2564 ลงวันที่ 28 กันยายน 2564 ห้ามพระภิกษุสามเณรเรียนวิชาอย่างคลุกหุสธ โดยใน ข้อ 6. ระบุห้ามพระภิกษุ สามเณร เรียนวิชาเหมือนประชาชนทั่วไป เว้นแต่เข้าศึกษาวิทยาการ คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการศึกษา หรือวิชาอื่นที่มหาเถรสมาคมกำหนด โดยมีเงื่อนไขหรือไม่ก็ได้ เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือเข้าศึกษาใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หรือ สถานศึกษาอื่นใดที่จัดการศึกษาโดยคณะสงฆ์ ซึ่งคำสั่งดังกล่าวมีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือ เสรีภาพพระภิกษุสามเณรที่มีความประสงค์จะเข้าศึกษาทางด้านนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ทั่วไป เพื่อนำความรู้ทางกฎหมายมาใช้ในทางปกครองหรือใช้เพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์ โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่อยู่ห่างไกลจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีการเปิดสอนหลักสูตรนิติ ศาสตร์บัณฑิต จะได้รับผลกระทบจากการถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาในหลักสูตรนิติ ศาสตร์บัณฑิตตามคำสั่งมหาเถรสมาคม ที่ 1/2564 เป็นอย่างมาก เนื่องจากมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ น้อยแห่งที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต การเดินทางไปศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดสอนจึงมีอุปสรรคในเรื่องของระยะทางและค่าใช้จ่ายรวมถึง ยานพาหนะอำนวยความสะดวกในการเดินทางไปศึกษาเล่าเรียน เพื่อแก้ไขปัญหาการจำกัด สิทธิทางการศึกษาอย่างไม่เท่าเทียมดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดทำบริการสาธารณะ เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เรียนแทน และเป็นการเปิดโอกาสให้ คฤหัสถ์ที่มีทุนทรัพย์น้อยหรือมีความสนใจเรียนวิชากฎหมายมีโอกาสได้เรียนอย่างเสมอภาคเท่า เทียมกับบุคคลอื่นด้วย

6.2 ยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาเป็นการสร้างคน ให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่ จะต่อสู้เพื่อตนเอง และสังคม มีความพร้อมที่จะประกอบการทำงานอาชีพได้ ผู้สำเร็จการศึกษา ทางด้านนิติศาสตร์ สามารถประกอบอาชีพได้ในหลายสาขา เช่น ผู้พิพากษา/ตุลาการ พนักงาน

อัยการ ตำรวจ พนักงานฝ่ายปกครอง ทนายความ ผู้สอนในสถานศึกษา นิติกร ที่ปรึกษา กฎหมายทั้งภาครัฐและเอกชน รับราชการในหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น

นอกจากนี้ การเรียนวิชากฎหมายยังเป็นประโยชน์แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสาขาอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะการสอบแข่งขันบรรจุเข้าทำงานในหน่วยงานราชการต่าง ๆ ซึ่งมองว่ามีความมั่นคง ปัจจุบันมีการบรรจุขอบเขตเนื้อหากฎหมายหลายฉบับไว้ในการสอบแข่งขันเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการหลายอาชีพ เช่น การสอบบรรจุครูผู้ช่วย มีการสอบความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน คือ รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา กฎหมายว่าด้วยสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยคุ้มครองเด็ก และ กฎหมายว่าด้วยการศึกษาปฐมวัย เป็นต้น ส่วนกฎหมายที่ใช้สอบปลัดอำเภอ หรือ สอบบรรจุข้าราชการท้องถิ่น เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2551 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 พระราชบัญญัติว่าด้วยวิธีการปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ.2539 พระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ.2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสอบภาคความรู้ความสามารถทั่วไป (ภาค ก.) ของสำนักงาน ก.พ. ที่มีการสอบกฎหมายหลายวิชา และมีผู้เข้าสอบทั่วประเทศ จำนวนหลายแสนคนในแต่ละปี

จะเห็นได้ว่าการจัดทำบริการสาธารณะด้านการศึกษาดำเนินการศึกษาด้วยการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรและประชาชนได้เข้าถึงอย่างสิทธิเสรีภาพทางการศึกษากฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมแล้ว การเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังช่วยให้นักศึกษาในสาขาวิชาอื่นมาลงทะเบียนเรียนวิชากฎหมายที่จำเป็นต้องใช้ในการสอบแข่งขันเข้าบรรจุในหน่วยงานราชการ อันเป็นการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีคณะศึกษาศาสตร์ที่เปิดสอนหลายสาขา และมีคณะสังคมศาสตร์ที่

เปิดสอนสาขาวิชาทางด้านรัฐศาสตร์ ที่จำเป็นต้องใช้กฎหมายในการสอบแข่งขันเข้ารับราชการอยู่แล้ว

ในประเด็นนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่าหากเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เรียนแล้ว จะส่งผลให้พระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษา ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก ผู้เขียนเห็นว่าการลาสิกขานั้นเป็นเรื่องเฉพาะตนหรือเป็นแนวคิดของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปแตกต่างกันไป ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการศึกษา เพราะเรียนสาขาวิชาใดก็ตามหรือไม่เรียนหนังสือก็ตาม หากจิตใจไม่ได้ตั้งมั่นที่จะดำรงตนอยู่ในสมณเพศแล้ว ย่อมลาสิกขาได้ตลอดเวลา และพระภิกษุสามเณรบางรูปก็มีความประสงค์ตั้งแต่ต้นก่อนเข้ามาบวชเรียนแล้วว่าจะลาสิกขาเมื่อสำเร็จการศึกษา ตรงกันข้ามกลับมีคฤหัสถ์จำนวนมากไม่น้อยที่เรียนจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปและมีหน้าที่การงานทางโลกที่มั่นคงแล้ว แต่ได้สละทางโลกออกบวชเพราะมีจิตใจผ่องแผ้วมุ่งมั่นมาในทางธรรม ดังนั้นประเด็นที่ว่าเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เรียนแล้ว จะส่งผลให้พระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษา ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพจึงเป็นประเด็นที่มีน้ำหนักน้อย แต่ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงจะมีบ้างที่พระภิกษุสามเณรบางรูปที่สำเร็จการศึกษาแล้วลาสิกขาจริงก็ตาม ก็ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่มหาวิทยาลัยสงฆ์และแก่สังคม เนื่องจากผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตสามารถไปประกอบอาชีพได้หลากหลายสาขา โดยเฉพาะอาชีพทางการปกครอง ซึ่งอาจมีโอกาask้าวหน้าขึ้นมาเป็นผู้ปกครองในระดับสูงของประเทศ ย่อมเป็นความภาคภูมิใจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีศิษย์เก่าเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน และไว้วางใจได้ว่าศิษย์เก่าจะใช้วิชาความรู้ทางด้านกฎหมายควบคู่กับหลักธรรมะที่ได้เรียนมาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ปกครองบ้านเมืองและสังคมให้เกิดความสงบสุข

7. การเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการสนับสนุนและสามารถให้ความเห็นรวมถึงให้คำปรึกษาแก่องค์กรหน่วยงานด้านนิติการของมหาวิทยาลัยในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางแพ่งและทางปกครอง มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ต่างก็มีหน่วยงานภายในที่ทำงานด้านกฎหมายเหมือนกัน คือ กองนิติการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีระบบสนับสนุนข้อมูลด้านกฎหมาย เพื่อให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ สู่แผนปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยอย่างถูกต้อง และชอบธรรม การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยนั้น ๆ ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ในทางแพ่งมหาวิทยาลัยสามารถทำนิติกรรมใด ๆ ได้เช่นเดียวกับเอกชน เช่น การทำสัญญาซื้อขาย สัญญาการจ้าง สัญญาการเช่า สัญญาการยืม ฯลฯ ส่วนอำนาจในทางมหาชนนั้น มหาวิทยาลัย

สามารถออกคำสั่งทางปกครอง เช่น คำสั่งปลดออก คำสั่งไล่ออก ฯลฯ หรือ ทำสัญญาทางปกครองได้ เช่น การทำสัญญาจ้างอาจารย์ สัญญารับทุนการศึกษา สัญญาลาศึกษาต่อ เป็นต้น ในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางแพ่งและทางปกครองดังกล่าวอย่างมาข้างต้น จำเป็นต้องอาศัยนักกฎหมายหรือนิติกรจากฝ่ายนิติการของมหาวิทยาลัยในการดำเนินการ ซึ่งบางครั้งนิติกรอาจไม่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น การดำเนินคดีทางปกครอง ซึ่งมีวิธีพิจารณาคดีต่างจากศาลยุติธรรม ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทางกฎหมายปกครองเป็นพิเศษ หากฝ่ายนิติการของมหาวิทยาลัยมีการขอความเห็นหรือขอคำปรึกษาจากอาจารย์ประจำหรืออาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนั้น ๆ ด้วย ก็จะเป็นการรอบคอบถี่ถ้วนและสร้างความมั่นใจในการทำนิติกรรมทางปกครองหรือการต่อสู้คดีในศาลปกครองมากยิ่งขึ้น

8. เพื่อเป็นการสนับสนุนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ต่างมีการเปิดสอนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตทุกวิทยาเขต ซึ่งในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ไม่ว่าจะเป็นสาขาวิชาวิชาการปกครอง หรือ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ ล้วนแต่บรรจุวิชากฎหมายไว้ในหลักสูตรทั้งสิ้น เช่น กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญา กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นต้น ซึ่งรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กัน มหาวิทยาลัยในประเทศไทยแทบทุกแห่งที่เปิดสอนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตจะมีการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตควบคู่กันไปด้วย หลายมหาวิทยาลัยมีการแยกตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์ และ คณะรัฐศาสตร์ บางมหาวิทยาลัยไม่ได้แยก 2 หลักสูตรนี้ให้อยู่ต่างคณะกัน แต่จะรวมอยู่ในคณะเดียวกัน เช่น รวมกันอยู่ใน คณะสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หรือในบางมหาวิทยาลัยจะใช้ชื่อรวมกัน เช่น คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการจัดห้องเรียนพิเศษสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจในด้านนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เป็นแผนการเรียนมุ่งเน้นเตรียมนักเรียนให้สอบเข้าศึกษาต่อในด้านนิติศาสตร์-รัฐศาสตร์ โดยเฉพาะ ในหลายโรงเรียน เช่น แผนการเรียนเตรียมนิติ-รัฐศาสตร์ (PRE LAWS-POLITICAL SCIENCE) โรงเรียนโพธิสารพิทยากร แผนการเรียนนิติศาสตร์รัฐศาสตร์ โรงเรียนวชิรธรรมสาธิต แผนการเรียนเตรียมนิติศาสตร์รัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนมัธยมบ้านบางกะปิ ห้องเรียนนิติ-รัฐศาสตร์ โรงเรียน

อำนาจเจริญ เป็นต้น ส่วนมหาวิทยาลัยสงฆ์พบว่าในปัจจุบันมีเพียงมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเท่านั้นที่มีการเปิดสอนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตและหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตควบคู่กันไป ในขณะที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยยังไม่มี การเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทั้งในส่วนกลางหรือในวิทยาเขตใดเลย การที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตควบคู่กันไปในั้น เป็นการสนับสนุนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต กล่าวคือ รายวิชา กฎหมายในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สามารถใช้อาจารย์จากหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต มาช่วยบรรยายในรายวิชานั้น ๆ ได้ ซึ่งจะเป็นผลดีในการที่ได้อาจารย์ที่มีคุณวุฒิด้านกฎหมายโดยตรงมาช่วยสอน และเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนนักกฎหมายในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต รวมถึงลดภาระค่าใช้จ่ายในการจ้างอาจารย์พิเศษด้านกฎหมายมาสอน เนื่องจากในมหาวิทยาลัยมีอาจารย์ประจำด้านกฎหมายโดยตรงแล้ว

สรุป/เสนอแนะ

กฎหมายเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคมให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม และทุกคนในสังคมต้องอยู่ภายใต้กฎหมายโดยเสมอภาคกัน มีสุภาษิตกฎหมายกล่าวว่า ประชาชนจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้ เพื่อไม่เป็นข้อแก้ตัวให้พ้นจากความรับผิดชอบ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องบนพื้นฐานของกฎหมายที่ประชาชนทุกคนจะต้องศึกษาเรียนรู้ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงความจำเป็นในการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้เขียนจึงสรุปและมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สรุป

ในปัจจุบันกฎหมายเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในสังคมไทย ทั้งต่อฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร จนส่งผลให้สังคมเกิดความคาดหวังต่อบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ของนักกฎหมายทั้งในแง่ของวิชาความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรมในระดับที่สูงมากอย่างเด่นชัด นอกจากนี้พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญอันได้แก่ การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระแสโลกาภิวัตน์ นวัตกรรมใหม่ ๆ ของภาคธุรกิจเอกชน รวมไปถึงการรวมกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบวิชาชีพกฎหมาย รวมทั้งพระสงฆ์ที่จะต้องรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตที่เปิดสอนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถรองรับสภาพแวดล้อมที่

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ โดยจัดโครงสร้างของหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งจะตอบสนองการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และมีมาตรฐานทางวิชาการเป็นที่ยอมรับ เพื่อที่จะสามารถผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีทางกฎหมายให้เป็นผู้มีความรู้พื้นฐานทางนิติศาสตร์ และสมบูรณ์พร้อมในด้านคุณธรรมจริยธรรม การเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงเป็นทางเลือกให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สนใจได้มีโอกาสสมัครเข้าศึกษาหาความรู้ในทางกฎหมาย โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตประจำวันในสมณเพศที่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้องดังเช่นประชาชนทั่วไปที่ยังมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ดำเนินไปอยู่ในสังคมของไทย ส่วนคฤหัสถ์ที่ได้ศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็จะเป็นผู้มีทักษะและคุณธรรมจริยธรรมสูงในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในภายภาคหน้า ขณะเดียวกันในส่วนของความคาดหวังที่มีต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักกฎหมาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการการเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อมุ่งปลูกฝัง อบรม บ่มเพาะผลิตบัณฑิตทางกฎหมายให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบคุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณทางวิชาชีพ มีความหนักแน่น มั่นคงในหลักการแห่งความยุติธรรม หลักนิติธรรม กับมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และมีความรับผิดชอบในวิชาชีพนักกฎหมายเพื่อสนองงานคณะสงฆ์รับใช้สังคมและประเทศชาติ

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ควรเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ควบคู่กับหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ให้ครบทุกวิทยาเขต โดยในวิทยาเขตใดที่มีความพร้อมในด้านอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร งบประมาณ และสถานที่จัดการเรียนการสอน ก็ควรดำเนินการเสนอหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตตามขั้นตอนเพื่อเปิดสอนในวิทยาเขตนั้นได้เลย เนื่องจากในปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตน้อยมาก โดยเฉพาะในภาคอีสานที่มีพระสงฆ์และวัดเป็นจำนวนมาก แต่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์เพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และตามคำสั่งมหาเถรสมาคม ที่ 1/2564 ก็ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในมหาวิทยาลัยทั่วไปอย่างคฤหัสถ์ ยกเว้นเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์เท่านั้น

2.2 หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ควรจัดหมวดวิชาบังคับและหมวดวิชาเลือกทางกฎหมายให้สอดคล้องกับสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติ

บัณฑิตยสภา เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อในระดับเนติบัณฑิต และในกรณีหลักสูตรก็จะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดไปสอบอัยการผู้ช่วย และผู้ช่วยผู้พิพากษาต่อไป

2.3 จัดหลักสูตรระยะสั้นอบรมกฎหมายที่จำเป็นแก่พระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์จำเป็นต้องรู้กฎหมายในชีวิตประจำวัน และกฎหมายบางเรื่องเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรง แต่พระสงฆ์จำนวนมากไม่มีโอกาสได้เรียนกฎหมายอาจเนื่องมาจากปัจจัยด้านอายุ ทุนทรัพย์ หรือ ความสะดวกในการเดินทางมาเรียน ดังนั้นเมื่อเปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยสงฆ์วิทยาเขตใดแล้ว ควรจัดให้มีหลักสูตรระยะสั้นอบรมกฎหมายที่จำเป็นแก่พระสงฆ์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางกฎหมายแก่พระสงฆ์ ให้สามารถนำความรู้ที่ได้ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกที่เข้ามาเกี่ยวข้องควบคู่กับวิถีแห่งสมณเพศได้อย่างสมบูรณ์ทุกด้าน

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (2566). พระคติธรรม “อวิโรธนะ” แปลว่า ความไม่ผิดจากธรรม. เรียกใช้เมื่อ 5 ก ร ก ฎ า ค ม 2 5 6 6 จ า ก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/2119/iid/168800>
- กระทรวงยุติธรรม. (2535). 100 ปี กระทรวงยุติธรรม 25 มีนาคม 2535. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2540). คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). “ประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- คณาธิปไตยชน. (2563). เนติบัณฑิตยสภากับการพัฒนาวิชาชีพนักกฎหมายไทย. เรียกใช้เมื่อ 1 1 มิ ฤ น า ย น 2 5 6 6 จ า ก <https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2563-dec2>

คทาวิธ คเวสกรรมโม (เพ็งที). (2564) ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505.

ใน ดุษฎีนิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จรัญ โฆษณานนท์. (2557). นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จิตติ ดิงศรัทย์. (2548). หลักวิชาชีพนักกฎหมาย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิรนิติ หะวานนท์. (2565). หลักวิชาชีพและจรรยาบรรณของนักกฎหมาย. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธงทอง จันทรางศุ. (2566) กฎหมายไม่ใช่ความยุติธรรมเสมอไป: ธงทอง จันทรางศุ มองกระบวนการยุติธรรมในวันที่ต้องเรียกหาศรัทธา. เรียกใช้เมื่อ 5 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.the101.world/tongthong-chandransu-interview/>

เอียรไท รักคง. (2560). ลักษณะพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระไตรปิฎก. วารสารปรัชญาปริทรรศน์ คณะ ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 22(2), 65-72.

นพพงษ์ จุห้อง. (2549). กฎหมายอาญา 2. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิภา สืบกนิร. (2547). ระบบการศึกษากฎหมายและระบบการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในประเทศไทย. ใน รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เนติบัณฑิตยสภา ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2540). 100 ปี โรงเรียนกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา ในพระบรมราชูปถัมภ์.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2553). ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติรัฐตามรัฐธรรมนูญไทย โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประกิจ บุญมี และบุญมี เณรยอด. (2565). “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(4), 1560-1573.

- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2539). นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พนม เอี่ยมประยูร. (2545). “วิวัฒนาการ 100 ปีของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)” ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนม เอี่ยมประยูร. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- พระครูวินัยธรเอก ชินวังโส และคณะ. (2565). ความเหมาะสมของมาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในกรณีพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(3), 323-332.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). นิติศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สถาบันกฎหมายอาญาสำนักงานอัยการสูงสุด.
- พระพรหมบัณฑิต. (2560). “สงฆ์กับการครองตนในยุคไทยแลนด์ 4.0” ในการสัมมนาเรื่องกฎหมายใกล้สงฆ์ จัดโดยสมาคมบัณฑิตทางกฎหมายและพุทธศาสตร์. (วันพุธที่ 21 มิถุนายน 2560) ณ หอประชุม มวก. 48 พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2566 จาก <http://www.laws.mcu.ac.th/?p=64>
- พิชญ์ วิทยารัตน์. (2556). พระราชประวัติและพระกรณียกิจของ “พระบิดาแห่งกฎหมายไทย” พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์. วารสารมหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2(1), 1-6.
- พิเชษฐ เมลาลานนท์. (2551). หลักวิชาซีพนักกฎหมาย อาจารย์จิตติ พร้าวนสอนอะไร. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- พีระพงษ์ มีพงษ์ธรรม. (2559). บทบาทพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล. Journal of Roi Kaensarn Academic, 1(1), 31-41.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2559). หลักกฎหมายมรดก. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2563). ปรัชญา และวิถุประสงค์. เรียกใช้เมื่อ 12 มิถุนายน 2566 จาก http://www.laws.mcu.ac.th/?page_id=80

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). การฉ้อโกง ญสส หนึ่งศตวรรษ สมเด็จพระ
ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 2456-2556. นครปฐม:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยศรีปทุม. (2561). แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการเรียนการสอนกฎหมาย ในศตวรรษที่
21. เรียกใช้ เมื่อ 7 กันยายน 2566 จาก
<https://www.spu.ac.th/fac/gened/th/calendar.php?cid=315>

มนินทร์ พงศาปาน. (2565). รื้อการเรียนการสอนนิติศาสตร์ไทย เปลี่ยน ‘นักกฎหมายใบ้’ ให้
เป็น ‘ผู้พิทักษ์ สิทธิประชาชน’. เรียกใช้เมื่อ 11 มิถุนายน 2566 จาก
<https://www.the101.world/legal-education-reform/>

วรชัย แสนสีระ. (2552). “พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฯ กับการปกป้องพระพุทธศาสนาในสถานการณ์
ปัจจุบัน”. จุลินิติ, 6(4), 132-133.

วัน สุวรรณพงษ์ และคณะ. (2559). หลักวิชาชีพนักกฎหมาย สำหรับทนายความ. ธรรมทรรศน์
, 16(2), 222-240.

ศศิภา พฤกษญาจันทร์. (2560). สำนักกฎหมายบ้านเมืองสมัยใหม่ : ข้อความคิดว่าด้วย
กฎหมายในทรรศนะของ Hans Kelsen และ H.L.A. Hart และข้อวิจารณ์. ใน
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขา กฎหมายมหาชน. คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย. (2555). คำของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สนิท สนั่นศิลป์. (2549). คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตร
ไพศาล.

สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2554). สิทธิมนุษยชน. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมศักดิ์ สิงห์พันธ์. (2521). คำอธิบายกฎหมายอาญา เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุปัน, พูลพัฒน์. (2521). คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ตอน 2. (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.

- โสต สุตานันท์. (2566). นิติรัฐ: นิติธรรม & นิติสงคราม. เรียกใช้เมื่อ 10 มิถุนายน 2566 จาก <https://prachatai.com/journal/2023/04/103686>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). คำอธิบายสรุปสาระสำคัญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. เรียกใช้เมื่อ 11 มิถุนายน 2566 จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/486/iid/5837>
- หม่อมหลวงเฉลิมชัย เกษมสันต์. (2556). คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: บริษัทกรุงสยาม พับลิชชิ่ง จำกัด.
- หยุด แสงอุทัย. (2515). คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- See Kearley, Timothy (1975). Roman Law, Classical Education, and Limits on Classical Participation in America into the Twentieth Century. Fort Collins, CO: Veterrimus Publishing., pages 165-177.
- Tiefenbrun, Susan W. (2011). "Semiotic Definition of 'Lawfare'". Case Western Reserve Journal of International Law, 43 (1), 29–60.